

יום חמישי 09 אפריל 2015 12:16

הצטרפות ל- VIP

עו"ד רפאל שיוביץ תגובות

תורה ומשפט

חלום או ראייה?

חלק אמת, חלק כזב

המשפט העברי דן בשאלה האם חלום יכול להוות ראייה, והתשובות משתנות בהתאם לתוכנו של החלום ואף בהתאם לנסיבותיו: האם מדובר ברכוש, בנידוי או בהיתר עגונה

. . .

החלטתו של בית המשפט העליון להרשיע סב שביצע עבירות מין בנכדתו, לאחר שזו נזכרה במעשים בעקבות חלומותיה חמש שנים לאחר סיום ביצוע המעשים, עוררה סערה (ע"פ 4327/12). בית המשפט נזקק לשאלה האם ניתן להרשיע על סמך "זכרון שהודחק באופן מוחלט והתעורר רק כחמש שנים לאחר שהסתיימו המעשים" באמצעות חלום והשיב עליה בחיוב: "דוקטרינת הזיכרון המודחק התקבלה במשפט הישראלי, והיוותה את אחד הגורמים להארכת תקופת ההתיישנות בעבירות מין במשפחה". טענת ההגנה לפיה מדובר בזיכרון "מושתל", נדחתה.

בעקבות פסק הדין פורסם גילוי דעת בחתימת 47 פסיכולוגים ומדענים אשר חלקו על קביעה זו: "ממצאים רבים המעוררים ספק ממשי בקיום מצבים כאלה [של הדחיקת טראומה] ומצביעים על האפשרות החלופית של זיכרון כן אך כוזב. באופן כללי, מחקרים רבים ומגוונים מצביעים על אופיו הקונסטרוקטיבי של הזיכרון האנושי, כמערכת שלא רק משמרת אירועים שהתרחשו בעבר אלא גם מייצרת זיכרונות חדשים ומעוותים.

"בפרט, מחקרים רבים מראים שניתן, בתנאים המתאימים, ליצור אצל אנשים זכרונות של אירועים שלא התרחשו כלל וכלל, ושלפעמים האנשים ידווחו על פרטים ספציפיים לגבי האירועים האלו (שכלל לא התרחשו) בדרגה גבוהה של ביטחון. על בסיס האמור לעיל, הוצע הסבר חלופי לתופעה הכללית של זיכרון מודחק-משוחזר של אירוע טראומטי, לפיו מדובר בזיכרון כן אך כוזב - זיכרון שיכול להיבנות בגין סוגסטיה מצד מטפל (כגון פסיכיאטר, פסיכולוג, מנחה קבוצת טיפול וכו') או בשל אוטו-סוגסטיה". רוצה לומר: חלום יכול "להשתל" זיכרון כן, אך כוזב. נביא כמה מקורות מהמשפט העברי בסוגיה זו.

כללים של ספק

אחד ההסברים לסתירה לכאורה בין ההתעלמות מן החלום כראיה מחייבת, למרות ש"הוכחה" אמיתותו, שהרי הכסף נמצא במקום עליו הצביע החלום, מחד-גיסא; ובין חלום בדבר נידוי שיש להתייחס אליו כאל דבר מחייב, מאידך-גיסא, הוא היות החלום, בהגדרה, בגדר של "ספק" שאין לנו את היכולת, אם תרצו המדעית להתירו. על כן פועלים במקרה זה הכללים המקובלים במקרה של ספק

הדמיון מוסיף שקרים

"דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. אף על גב שכיוון בעל החלום מניין המעות והמקום, מכל מקום כיוון דאין חלום בלא דברים בטלים, שמא מה שאמר לו של פלוני הן של מעשר הן דברים בטלים הן. וטעמא דאין חלום בלא דברים בטלים - נראה לפי שכוח הדמיון פועל באדם, וכשרואה בחלומו דבר אמת הדמיון פועל ומוסיף דברים שקרים"

פשיטא שיש לסמוך

"לענין התרת אישה, דאפילו עד מפי עד מפי שפחה סמכין... נראה דמתירין על-פי חלום שנראה אמת... דוודאי חלום עדיף מעד אחד, אם הוא בסימנין

ורגליים לדבר, רק שאינו מועיל לאסור
ממונו. ואם כן, בעדות שאפילו עד מפי
עד מפי שפחה נאמנים, פשיטא שיש
לסמוך על חלום שנראה באותות
ומופתים בסימנים במים שאין להם סוף,
שאינו רק חששא דלכתחילה, די
לסמוך היטב על סניף שכתבתי מן
החלום"

חלום על פירות

"וחלומות שווא ידברו". כך אומר הנביא (זכריה י'
ב'), אך בספר בראשית אנו מדלגים מחלום
לחלום וחלומות אלו מתגשמים. חלומותיו של
יוסף, חלומות שר הטבחים ושר המשקים וחלום
פרעה. החלום מהווה אמצעי לנבא את העתיד

לקרות. בגמרא ובמדרשים פזורים מאמרים לרוב המתייחסים לחלומותיו של האדם ומה הם
מבשרים לחולם אותם. "אמר רבי יוחנן משום רשב"י: כשם שאי-אפשר לבר בלא תבן, כך
אי-אפשר לחלום בלא דברים בטלים" (נדרים ח', ע"א). "אמר רב ברכיה: חלום, אע"פ שמקצתו
מתקיים, כולו אינו מתקיים, מנא לן? מיוסף, דכתיב: 'והנה השמש והירח'" (ברכות נ"ה, ע"א).

האם חלום מהווה ראייה במשפט העברי לצורך קביעת ממצא משפטי? "תנו רבנן: אמר להן
אחד: אני ראיתי אביכם שהטמין מעות בשדה תיבה ומגדל, ואמר: של פלוני הן, של מעשר שני
הן, בבית - לא אמר כלום; בשדה - דבריו קיימין, כללו של דבר: כל שבידו ליטלן - דבריו קיימין;
אין בידו ליטלן - לא אמר כלום.

"הרי שראו את אביהן שהטמין מעות בשדה תיבה ומגדל, ואמר של פלוני הן, של מעשר שני
הן, אם כמוסר - דבריו קיימין; אם כמערים - לא אמר כלום. הרי שהיה מצטער על מעות שהניח
לו אביו, ובא בעל החלום ואמר לו: כך וכך הן, במקום פלוני הן, של מעשר שני הן - זה היה
מעשה, ואמרו: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין" (סנהדרין ל, ע"א).

בזכות החלום ובמקום שהראהו החלום, האדם מצא פירות. אף על-פי כן, אין בכוח החלום
להוציאם מידי המוצא ("של פלוני הן") ולא להטיל הגבלת אכילה על הפרי (אין הם פירות מעשר
שני).

וכך פסק הרמב"ם: "הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו, ולא ידע היכן החביאם, ואמרו
לו בחלום: כך וכך הם, במקום פלוני הן, ושל פלוני הן, ושל מעשר שני הן, ומצאו במקום פלוני
שנאמר לו ובמניין שנאמר לו: זה היה מעשה, ואמרו חכמים: דברי חלומות לא מעלין ולא
מורידין.

"היה פיקדון ביד אביהם, ואינו יודע היכן הניחו, ואמרו לו בחלום: כך וכך הם, ובמקום פלוני הם,
ושל פלוני הם או של מעשר שני הם, ומצאם במקום שנאמר לו ובמניין שנאמר לו - דברי
חלומות לא מעלין ולא מורידין, אלא הרי הם שלו" (זכיה ומתנה פ"י, ה"ז; וראו גם חושן משפט
רנ"ה, ט').

גם אם אביו המנוח היה מופיע בחלום ומכוונו אל מקום הפיקדון ואומר לו שהוא שייך לפלוני או
כי הוא מעשר שני - לא היה על הבעל לציית לכך, לא מן הטעם שמצוה לקיים דברי המת ולא מן
הטעם שהבן חב בכבוד אביו גם לאחר פטירתו (שו"ת "חלקת יעקב", יורה דעה ר"ו לר' מרדכי
יעקב ברייש).

רואה שנידו אותו

לעומת זאת, בעניין אחר, לחלום יש משמעות. "אמר רב יוסף: נידוהו בחלום - צריך י' בני אדם
להתיר לו" (נדרים ח, ע"א). "מי שנידוהו בחלום, אפילו ידע מי נידוהו, צריך עשרה בני אדם
ששונים הלכות להתירו מנידויו. ואם לא מצא, טורח אחריהם עד פרסא. לא מצא, מתירים לו
אפילו עשרה ששונים משנה. לא מצא, מתירין לו עשרה שיודעים לקרות בתורה. לא מצא,
מתירין לו אפילו עשרה שאינן יודעין לקרות. לא מצא במקומו עשרה, מתירין לו אפילו שלושה"
(תלמוד תורה פ"ז, הי"ב).

אחד ההסברים לסתירה לכאורה בין ההתעלמות מן החלום כראיה מחייבת, למרות ש"הוכחה"

אמיתותו, שהרי הכסף נמצא במקום עליו הצביע החלום, מחד-גיסא; ובין חלום בדבר נידי שיש להתייחס אליו כאל דבר מחייב, מאידך-גיסא, הוא היות החלום, בהגדרה, בגדר של "ספק" שאין לנו את היכולת, אם תרצו המדעית להתירו. על כן פועלים במקרה זה הכללים המקובלים במקרה של ספק. כפי שאומר התשב"ץ בתשובותיו (חלק ב', סימן קכ"ח):

"וידוע הוא, כי בכל דבר שבממון יש לנו להעמיד הממון שנפל בו הספק בחזקתו. ועל זה אמרו באותו שהיה מצטער על מעות מעשר שני שהניח אביו, שאין לו לסמוך על החלום ויונח הממון ההוא בחזקתו כאשר היה קודם החלום; דברי חלומות בכעניין זה לא מעלין ולא מורידין להוציא הממון מחזקתו... אבל במי שנדוהו בחלום, אם על-ידי מלאך הוא הרי הוא מנודה ואם על-ידי שד הוא אינו מנודה; ואם כן זה ספק מנודה ספק אינו מנודה, והרי זה כספק איסור, אם אסור לספר ולכבס ולהתרחק מבני אדם ד' אמות אם לא. מן הספק צריך היתר ככל ספק איסור, שאפשר לצאת מידי ספק על-ידי תקנה ויתירוהו עשרה שזה הוא מנודה לשמים".

צריך אימות במציאות

שו"ת "רב פעלים" לר' יוסף חיים בן אליהו אל-חכם (חלק ב', יורה דעה ל"ב) מסביר את ההבדל בדרך אחרת. נקודת המוצא היא שבכל חלום יש אמת וכזב, אך הקביעה מה האמת ומה הכזב שבו, טעונים הוכחה ואימות במציאות:

"נראה לומר בס"ד לחלק חילוק אחר, והוא: גבי מעשר הוא לא היה יודע מקום המעות ולא מספרם, ובעל החלומות הגיד לו מקום המעות ומספרם, וגם הגיד לו שהם של מעשר. ומאחר דארז"ל אין חלום בלא דברים בטלים, נמצא שיש בחלום אמת ויש דברים בטלים, על כן השתא דחזינן דהמקום ומספר המעות אמת, וענין המעשר לא נתאמת אצלנו, ודאי תלינן האמת של החלום הוא במה שאמר לו המקום והמספר, דאי-אפשר לומר אלו הם דברים בטלים מאחר דנתאמתו לפנינו, ועל-ידי כן מוכרחים אנחנו לתלות דברים בטלים של החלום הוא במה שאמר לו שהם של מעשר.

"אך גבי נידי שראה שנידוהו בחלום, אי-אפשר לומר הנידי דברים בטלים, דאם כן - מה הוא האמת של החלום. כיוון דמוכרח לומר שיש במראה החלום דבר אמת ויש גם כן דבר בטל, על כן מוכרחים אנחנו לומר שזה ראה בחלום שהתירו לו הנידי, אך שכח זה, ובזה יש לנו ספק אם מראה הנידי אמת, ומראה ההתרה דברים בטלים, או להפך, דמה שראה שהתירו לו זה אמת, ומה שראה שנידוהו זה שקר. לכן כיוון דיש לתלות האמת במראה הנידי והשקר במראה ההתרה, ויש גם כן לתלות להפך השקר בנידי והאמת בהתרה, להכי חוששין לחומר".

באותו כיוון מסביר את העניין בעל "תורת חיים" (ר' אברהם חיים ב"ר נפתלי צבי הירש שור, סנהדרין ל, ע"א): "דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. אף על גב שכיוון בעל החלום מניין המעות והמקום, מכל מקום כיוון דאין חלום בלא דברים בטלים, שמא מה שאמר לו של פלוני הן של מעשר הן דברים בטלים הן. וטעמא דאין חלום בלא דברים בטלים - נראה לפי שכוח הדמיון פועל באדם, וכשרואה בחלומו דבר אמת הדמיון פועל ומוסיף דברים שקרים".

הטובע הופיע בחלום

"תורה תמימה" על הפסוק "והנה השמש והירח משתחוים לי", (בראשית ל"ז, ט') עומד גם על ההבדל בין החלומות בספר בראשית ובין היחס לחלום עליו נאמר שאין הוא מעלה ואין הוא מוריד:

"וצריך לומר דהחלומות שבאו מהקב"ה בכוונה לידע אותם בשעתם כמו החלומות שזכרנו שבאו במכוון מהקב"ה כדי שישתבבו מהם תוצאות שונות, כנודע, אלה בוודאי מתקיימים כולם. אבל בחלומות סתם, בהכרח שיהיו בהם גם דברים בטלים כתבן בבר.

"...והר"ן בנדרים ח' ב' לענין נדר בחלום כתב בשם הרשב"א דצריך התרה, והאחרונים הקשו עליו מגמרא דסנהדרין הנ"ל, שאמרו חכמים דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. אבל לדעת

לא קשה כלל, דהא בסנהדרין שם אמרו הרי שהיה מצטער על הממון, ואם כן היה חושב אודותם, וקיימא לן אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי ליבו (ברכות נ"ה, ע"א), ולפי זה אין סומכין על חלום כזה".

היו מקרים שנעזרו בחלום לקבוע ממצא משפטי לצורך קביעה שאדם שטבע בים אכן מת, על-מנת להתיר את אשתו מעגינותה. אדם בשם חיים יודל "בא בחלום לאימו בלילה שנייה של רעש הטביעה" ואמר לה שטבע ומת ונתן סימנים". ר' אריה לייב צינץ (שו"ת "משיבת נפש", סימן ל"ה) פוסק:

"הנה החלום אשר חלמה האישה אמו של הנטבע חיים יודל, לא דבר ריק הוא. ובהא מילתא תהו בה דאינשי דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין. אומנם באמת אחרי העיון נראה דלא מילתא זוטרתא היא חלום כזה... בחלום המופלא הלזה, שנתן עצה הוגנת איך למוצאו עם הברזליים, ונתן כמה סימנים ואותות, שיראה ודאי מראה אמיתית היא... ומבואר בפרק הרואה שיש מציאות לחלומות בכמה וכמה ענינים. גם אין לומר בחלום כזה מהרהורי ליבה, שזה דבר שלא עלה על דעת האישה... כלל וכלל.

"ומן הש"ס... שאמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין... הינו לענין הפקעת ממון, דאפילו עד אחד אינו נאמן... לענין התרת אישה, דאפילו עד מפי עד מפי שפחה סמכין... נראה דמתירין על-פי חלום שנראה אמת... דוודאי חלום עדיף מעד אחד, אם הוא בסימנים ורגליים לדבר, רק שאינו מועיל לאסור ממונו. ואם כן, בעדות שאפילו עד מפי עד מפי שפחה נאמנים, פשיטא שיש לסמוך על חלום שנראה באותות ומופתים בסימנים במים שאין להם סוף, שאינו רק חששא דלכתחילה, די ש לסמוך היטב על סניף שכתבתי מן החלום".

בהתעלם ובמנותק מכללי הראיות במשפט העברי בענייני עונשין ובחינת החלום כראיה הקובעת ממצא משפטי, נראה שהחלום, על-פי המקורות שהבאנו, לא יכול להוות ראיה כדי להרשיע אדם בהליך פלילי.

▪ **המאמר פורסם במקור בגיליון 4 של "שו"ת ועוד" – עלון המשפט העברי של ועד מחוז תל אביב בלשכת עורכי הדין, פברואר 2015.**

עו"ד רפאל שיוביץ

תאריך: 09/04/2015 | עודכן: 09/04/2015

להצטרפות הקלק כאן

מועדון VIP

רשימות קודמות

▪ משה עבד ה'

בקריעת ים סוף, התורה מעידה שעם ישראל הגיעו למדרגה של: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות י"ד, ל"א). פסוק זה הוא המקום היחיד בו מוזכר משה רבינו בהדגשה כבדרך אגב. הדבר קשה, משום שמשה רבינו מסר נפשו על הצלת עם ישראל. בכל הפסוקים הנוגעים ליציאה

09/04/2015 | [הרב שלמה אבינר](#) | מאמרים

▪ אובמה גרוע מצ'מברליין

עט היסטוריה למי ששכח או שטרם נולד: נוויל צ'מברליין היה ראש ממשלת בריטניה ערב מלחמת העולם השנייה והאדריכל של הסכם מינכן עליו חתם מול היטלר לפני פריצתה. בחודש מרס 1938 סיפח היטלר את אוסטריה לגרמניה. לאחר מכן דרש היטלר את סיפוח חבל

09/04/2015 | [עפר דרוי](#) | מאמרים

▪ תוכחה חכמה

יש רק מישהו אחד (מלבד בורא עולם כמובן) שיכול להעיד על רמתו המוסרית של האדם - בן/בת זוגו. רק חיים משותפים לגמרי, בכל-מכל-כל, מסוגלים להצמיח היכרות שכזאת. חיים שכאלו יוצרים לא פעם היתקלויות שונות ומשונות, רגעים בהם בן/בת הזוג שמים לב למידה הדורשת תיקון אצל